

Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право
УДК 347.77

Курчин Олег Геннадійович

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет*

Курчин Олег Геннадиевич

*доктор юридических наук, доцент,
доцент кафедры гражданско-правовых дисциплин
Белоцерковский национальный аграрный университет*

Kurchin Oleg

*Doctor of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Civil Law Disciplines
Bila Tserkva National Agrarian University*

Пахомова Анна Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет*

Пахомова Анна Александровна

*кандидат юридических наук, доцент,
заведующая кафедрой гражданско-правовых дисциплин
Белоцерковский национальный аграрный университет*

Pakhomova Anna

*PhD in Law, Associate Professor,
Head of the Department of Civil Law Disciplines
Bila Tserkva National Agrarian University*

МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ ОХОРОНИ ПРАВ НА СОРТИ РОСЛИН

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ АСПЕКТ ОХРАНЫ ПРАВ НА СОРТА
РАСТЕНИЙ
INTERNATIONAL ASPECT OF PLANT VARIETY RIGHTS
PROTECTION**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню та подальшому узагальненню світової практики у сфері охорони прав на сорти рослин. Безперечно, розвиток і вдосконалення правового регулювання селекційної діяльності та впровадження нових сортів рослин в сільськогосподарське виробництво – один з найбільш перспективних напрямків сучасного аграрного права, який є результатом реалізації сучасної аграрної політики. Акцентуючи увагу на особливостях правового регулювання селекційної діяльності відмічено, що право на сорт є нетрадиційним об'єктом інтелектуальної власності. На відміну від промислової власності, яка після свого розвитку набуває закінченої форми і не змінюється під час використання, біологічні об'єкти є мінливими. Особливо це стосується рослин, використання яких вимагає повторного розмноження за допомогою репродуктивного матеріалу. У разі правової охорони сортів рослин сам об'єкт правової охорони відокремлений від свого матеріального носія, репродуктивного матеріалу, обіг якого також вимагає спеціального законодавства. Крім того досліджено, що в Україні сьогодні основною проблемою є відсутність дисциплінованості та відповідальності у виконанні існуючих норм, контролю та чіткого розподілу повноважень між органами, які беруть участь у реєстрації сортів рослин. Також дається в знаки відсутність персональної відповідальності чиновників, у тому числі матеріальної, щодо заявників, як це передбачено європейськими нормами. У підсумку запропоновано внести зміни до чинного законодавства, адаптовані до міжнародного права, в тому числі до основних положень Конвенції UPOV, що має позитивно

вплинути на діяльність селекціонерів у сфері охорони прав на сорти рослин, стимулюючи їх на нові селекційні досягнення. Такі зміни призведуть до визначення найбільш ефективних пріоритетів у рослинництві, дадуть нові стимули для підвищення конкуренції, що матиме позитивний вплив на розвиток приватного сектора аграрної сфери.

Ключові слова: *охорона прав на сорти рослин, патент, селекційні досягнення, реєстрація сортів рослин.*

Анотація. *Стаття посвячена дослідженню і подальшому обобщенню мирової практики в області охорони прав на сорти рослин. Бесспорно, гармонізація правового регулювання захисту права на сорт і впровадження нових сортів рослин в аграрне виробництво – одне з найбільш перспективних напрямків сучасної аграрної науки, в свою чергу являється результатом реалізації сучасної аграрної політики. Акцентуючи увагу на особливостях правового регулювання селекційної діяльності, відзначено, що право на сорт являється нетрадиційним об'єктом інтелектуальної власності. В відміння від промислової власності, котра після свого розвитку набуває закінчену форму і не змінюється при використанні, біологічні об'єкти являються змінливими. Особливо це стосується рослин, використання котрих потребує повторного розмноження з допомогою репродуктивного матеріалу. В разі правової охорони сортів рослин сам об'єкт правової охорони відокремлений від свого матеріального носія, репродуктивного матеріалу, оборот котрого також потребує спеціального законодавства. Крім того досліджено, що в Україні сьогодні основною проблемою являється відсутність дисциплінованості і відповідальності за виконання існуючих норм, контролю і чіткого розподілу повноважень між органами, що беруть участь в*

регистрации сортов растений. Также дает о себе знать отсутствие персональной ответственности чиновников, в том числе материальной, относительно заявителей, как это предусмотрено европейскими нормами. В итоге предложено внести изменения в действующее законодательство, адаптированные к международному праву, в том числе к основным положениями Конвенции UPOV, что должно положительно повлиять на деятельность селекционеров в сфере охраны прав на сорта растений, стимулируя их на новые селекционные достижения. Такие изменения приведут к определению наиболее эффективных приоритетов в растениеводстве, дадут новые стимулы для повышения конкуренции, что окажет положительное влияние на развитие частного сектора аграрной сферы.

Ключевые слова: *охрана прав на сорта растений, патент, селекционные достижения, регистрация сортов растений.*

Summary. *The article is devoted to the study and further generalization of world practice in the field of protection of plant variety rights. Undoubtedly, the development and improvement of legal regulation of breeding activities and the introduction of new plant varieties in agricultural production - one of the most promising areas of modern agricultural law, which is the result of modern agricultural policy. Emphasizing the peculiarities of the legal regulation of selection activities, it is noted that the right to a variety is a non-traditional object of intellectual property. Unlike industrial property, which after its development acquires a finished form and does not change during use, biological objects are changeable. This is especially true of plants, the use of which requires re-propagation by means of reproductive material. In the case of legal protection of plant varieties, the object of legal protection itself is separated from its material carrier, reproductive material, the circulation of which also requires special legislation. In addition, it is investigated that in*

Ukraine today the main problem is the lack of discipline and responsibility in the implementation of existing norms, control and clear division of powers between the bodies involved in the registration of plant varieties. The lack of personal responsibility of officials, including material, in relation to applicants, as provided by European norms, is also indicated. As a result, it is proposed to amend the current legislation, adapted to international law, including the main provisions of the UPOV Convention, which should positively affect the activities of breeders in the field of plant variety rights, encouraging them to new breeding achievements. Such changes will lead to the definition of the most effective priorities in crop production, will give new incentives to increase competition, which will have a positive impact on the development of the private sector of the agricultural sector.

***Key words:** protection of plant variety rights, patent, selection achievements, registration of plant varieties.*

Постановка проблеми. Селекція і рослинництво є найбільш доступними засобами біологічної інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Однак процес селекції займає тривалий часовий проміжок. Разом з тим селекційно-насінницька робота з рослинами – високорентабельна і прибуткова частина наукових досліджень, що сприяють підвищенню ефективності сільського господарства в усіх економічно розвинених країнах.

Світовий досвід охорони прав на сорти рослин, а також гармонізація національного законодавства України у визначеній сфері є, без перебільшення, актуальною. За даними UPOV, Україна входить до світових лідерів за кількістю заявок та наданням прав на сорти рослин. За кількістю подань від нерезидентів вона посідає перше місце у світі, значно випереджаючи ЄС, США та Китай [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням охорони прав на сорти рослин присвячені роботи як, зокрема, фахівців аграрного права, так і цивілістів загалом. В різний час особливості нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності досліджували Ю. Дегтяренко [2], С. Ткачик [3], О. Аврамова [4], Ю. Капіца [5], М. Пушкар [6], О. Пічкур [7] та ін.

Метою статті є комплексне дослідження та узагальнення світової практики у сфері охорони прав на сорти рослин.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна насіннева промисловість насамперед складається з приватних насінневих компаній та асоціацій фермерів, селекціонерів нових сортів, імпортерів, експортерів. Асоціації часто об'єднуються в регіональні та міжнародні організації, які служать платформами для обміну інформацією, навчання, досліджень та переговорів.

У США немає обов'язкової реєстрації комерційних сортів насіння. Міністерство сільського господарства не веде єдиного реєстру товарних сортів. Реєстрація є добровільною для насінневих компаній, які можуть подати свої дані про сорт до реєстру.

Європейський Союз практикує обов'язкову реєстрацію, але водночас достатньо надати інформацію в одній із країн-членів, і компанії отримують доступ до всього ринку ЄС. Випробування тривають не більше двох років.

У багатьох країнах, що розвиваються, проводилася політика примусової реєстрації та жорсткого контролю за новими сортами насіння, що не дозволяла продаж насіння до того, як уповноважена державна установа провела обов'язкове випробування нового сорту, яке могло тривати від 2 до 6 років (залежно від виду випробування та сорту). Випробування сортів та гібридів сільськогосподарських культур проводяться для економічної корисності (Значення у вирощуванні та використанні, VCU). У разі позитивних результатів тестування, сорт був внесений до реєстру (національного каталогу) товарних сортів.

З одного боку, цей підхід мав забезпечити продаж виключно високоякісних сортів, але, з іншого боку, такий жорсткий контроль часто використовується як перешкода для надходження нових сортів з приватного сектора або імпорту на ринок. Урядові випробування є тривалими, дорогими та не свідчать про покриття, оскільки вони часто обмежені кількістю та якістю [2, с.76].

Як наслідок, до реформ 1980-х років у країнах, що пропагували обов'язкову реєстрацію, комерційні реєстри сортових культур склалися переважно зі старих сортів, оскільки вартість тестування нових сортів зазвичай перевищувала потенційний прибуток від продажу нових сортів насіння.

Ситуація в багатьох країнах змінилася за останні 30 років у зв'язку із введенням ряду реформ в цій сфері. Наприклад, в Індії реєстрація сортів і сертифікація завжди були добровільними. Уряд Індії полегшив імпорт насіння і комерційну присутність іноземних насінневих компаній, а також забезпечив доступ для приватних компаній до потужностей державних науково-дослідних інститутів.

Бангладеш відмовився від обов'язкової реєстрації сортів для більшості видів насіння в 1990 році і застосовує таку вимогу тільки для п'яти основних культур (рис, пшениця, джут, цукровий буряк і картопля). В результаті дерегулювання приватні насінневі компанії змогли випробувати і впровадити нові культури, включаючи кукурудзяні гібриди (кормова і солодка кукурудзи), соняшник, різні овочеві.

Реформи скасували обов'язкову реєстрацію та сертифікацію в Туреччині і дозволили приватним компаніям впроваджувати нові гібриди та сорти для різних культур. В результаті фермери і споживачі відчули значні вигоди і підвищили доходи. Зміни в правовому регулюванні стали значним фактором для зростання експорту свіжих і заморожених овочів. Якщо до реформи був зареєстрований лише один сорт огірків, то після

скасування обов'язкової реєстрації, вже до 1992 року, були впроваджені більше 100 нових сортів огірків для експорту. Те ж саме відноситься до кількості сортів картоплі, яка різко зросла [8].

У Перу реформи кінця 80-х дозволили кільком новим приватним компаніям займатися насінництвом. Децентралізація та делегування функцій з регулювання і сертифікації регіональним насінневим комітетам / радам і фермерським асоціаціям, дозволила малим виробникам насіння вийти з тіні і брати участь в насінневій галузі легально.

Існують різні підходи в перевірці якості насіння. У США, наприклад, немає обов'язкової сертифікації, а проблему якості насіння вирішують за допомогою політики «правдивого маркування» дозволяючи компаніям визначити свої стандарти якості і здійснювати випробування. Сертифікація штатними і федеральними агентствами є добровільною.

В ЄС насіння найважливіших сільськогосподарських рослин для реалізації підлягають сертифікації, але відсутня обов'язкова сертифікація овочевих, квіткових і декоративних рослин.

Охорона нових сортів рослин є важливою сферою правового регулювання в галузі насінництва. На світовому рівні таку охорону забезпечує міжнародна конвенція Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (Union for Protection of Plant Varieties, UPOV). Цей документ охороняє права селекціонерів, забороняючи фермерам і компаніям використовувати новий сорт без дозволу селекціонера (сплати роялті). Конвенція була прийнята з метою обмежити можливості фермерів запасатися насінням, перепродувати їх, а також обмежити близьке схрещування.

В Україні Закон «Про охорону сортів рослин» був прийнятий у 1993 р., проте цей Закон був недостатньо ефективним, що стало причиною слабкої активності селекціонерів [10]. На початку своєї незалежності Україна брала активну участь у міжнародному співробітництві щодо

охорони сортів рослин та прагнула приєднатися до Женевського акту 1991 року (до Міжнародної конвенції про охорону нових сортів рослин) [1]. Це призвело до адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів та перегляду законодавства України у сфері захисту прав на сорти рослин [11; 12].

17 січня 2002 року Верховна Рада України прийняла нову редакцію Закону України "Про охорону прав на сорти рослин", яка ґрунтується на положеннях Міжнародної конвенції про охорону нових сортів рослин. Це було правильне рішення, яке дало результат. Аналізуючи дані UPOV, Україна міцно займає чітку позицію серед світових лідерів. Сьогодні Україна посідає четверте місце у світі за загальною кількістю заявок на нові сорти, випередивши лише Китай, ЄС та США [8].

Незважаючи на прозорість Закону, серед фермерів завжди виникає багато питань, безпосередньо пов'язаних із процедурою патентування сорту. Не кожен має фінансові та адміністративні можливості звернутися до кваліфікованих юристів або патентних повірених. Проблему доступності патентної процедури можна вирішити за допомогою Консультативних послуг у аграрному бізнесі [9, с. 538].

Висновки. Міжнародний досвід показує, що домінуюча роль державного сектору в сільськогосподарській діяльності значно обмежує можливості для розвитку сільського господарства та насінництва зокрема. Це призводить до вибору неефективних пріоритетів у рослинництві, зниження конкуренції та стимулів для розвитку приватного сектора, нераціонального використання державних ресурсів у спробі контролювати виробництво насіння та, як наслідок, зниження економічного зростання у процесі надмірного адміністративного регулювання.

Чинні редакції Законів у сфері охорони прав на сорти рослин потребують значного опрацювання, щоб привести їх у відповідність з

основними положеннями Конвенції UPOV та відповідними актами європейського законодавства у цій сфері.

Література

1. Guidelines for the preparation of laws based on the 1991 Act of the UPOV. URL: <https://www.upov.int/export/sites/upov/about/ru/pdf/>.
2. Дегтяренко Ю. Актуальні та проблемні питання законодавства України у сфері охорони сортів рослин у співвідношенні з угодою про асоціацію з ЄС. Теорія і практика інтелектуальної власності № 5. 2018. С. 75-82.
3. Ткачик С.О., Ніколенко Н.Г. Міжнародна практика набуття права на сорт рослин: вимоги до експертизи і надання охорони / С.О. Ткачик, Н.Г. Ніколенко. URL: <http://journal.sops.gov.ua/article/view/67730/62970>
4. Аврамова О. Спадкування майнових прав на сорти рослин // Мала енциклопедія нотаріуса. 2016. № 6 (90). С. 130-134.
5. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / За ред. Ю.М. Капіци: кол. авторів: Ю.М. Капіца, С.К. Ступак, В.П. Воробйов та інші. К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. 1104 с.
6. Курило В., Пушкар М. До проблеми правової охорони сортів рослин в Україні // Інтелектуальна власність. 2006. № 1. С. 20-25.
7. Пічкур О.В. Проблемні питання охорони прав на сорти рослин – нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. 2004. № 2. С. 3-9.
8. Plant Variety Protection Data and Statistics. UPOV. URL: <https://www.upov.int/databases/en/#QG30>.
9. Kovalchuk I. Commercial and Legal Regulation of Advisory Services in the Ukrainian Agrarian Business Prospect Reform / I. Kovalchuk, O. Melnyk,

- A. Pakhomova // European Journal of Sustainable Development. 2020. Vol. 9, № 3. P. 538-548. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n3p538>
10. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 21. Ст. 218.
11. Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 13. Ст. 92.
12. Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 13. Ст. 92.

References

1. Guidelines for the preparation of laws based on the 1991 Act of the UPOV. URL: <https://www.upov.int/export/sites/upov/about/ru/pdf/>
2. Deghtjarenko Ju. Aktualjni ta problemni pytannja zakonodavstva Ukrajiny u sferi okhorony sortiv roslyn u spivvidnoshenni z ughodoju pro asociaciju z JS. Teorija i praktyka intelektualnoji vlasnosti. 2018. № 5. S. 75-82.
3. Tkachyk S.O., Nikolenko N.Gh. Mizhnarodna praktyka nabuttja prava na sort roslyn: vymoghy do ekspertyzy i nadannja okhorony. URL: <http://journal.sops.gov.ua/article/view/67730/62970>
4. Avramova O. Spadkuvannja majnovykh prav na sorty roslyn // Mala encyklopedija notariususa. 2016. № 6 (90). S. 130-134.
5. Pravo intelektualnoji vlasnosti Jevropejskogho Sojuzu ta zakonodavstvo Ukrajiny / Za red. Ju.M. Kapicy: kol. avtoriv: Ju.M. Kapica, S.K. Stupak, V.P. Vorobjov ta inshi. K.: Vydavnychyj Dim «Slovo», 2006. 1104 s.
6. Kurylo V., Pushkar M. Do problemy pravovoji okhorony sortiv roslyn v Ukrajinі // Intelektualjna vlasnistj. 2006. № 1. S. 20-25.
7. Pichkur O.V. Problemni pytannja okhorony prav na sorty roslyn – netradycijni objekty prava intelektualnoji vlasnosti // Intelektualjna vlasnistj. 2004. № 2. S. 3-9.

8. Plant Variety Protection Data and Statistics. UPOV. URL: <https://www.upov.int/databases/en/#QG30>.
9. Kovalchuk I. Commercial and Legal Regulation of Advisory Services in the Ukrainian Agrarian Business Prospect Reform / I. Kovalchuk, O. Melnyk, A. Pakhomova // European Journal of Sustainable Development. 2020. Vol. 9, № 3. P. 538-548. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n3p538>
10. Pro okhoronu prav na sorty roslyn: Zakon Ukrainy vid 21 kvitnja 1993 r. // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. 1993. № 21. St. 218.
11. Pro nasinnja i sadyvnyj material: Zakon Ukrainy vid 26 ghрудnja 2002 r. // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. 2003. № 13. St. 92.
12. Pro nasinnja: Zakon Ukrainy vid 15 ghрудnja 1993 r. // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. 1994. # 2. St. 5.